

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРисяжних в Україні

Ющик О. І.

ВСТУП

Інститут присяжних є одним із важливих складових механізмів забезпечення здійснення правосуддя в демократичній правовій державі, оскільки декларує безпосередню участь народу у відправленні правосуддя та слугує додатковою гарантією реалізації права на справедливий суд. Інститут присяжних функціонує на ідеях здійснення правосуддя народом, верховенства права, незалежності та неупередженості судової влади та публічності судового процесу, що в свою чергу забезпечує загальновизнані європейські й міжнародні стандарти правосуддя.

З періоду державної незалежності України інститут присяжних набув нормативного закріплення та розвитку національної правової судової системи. З прийняттям Конституції України в 1996 році було закладено основні положення щодо участі народу у здійсненні правосуддя. В подальшому в кримінальному та цивільному судочинстві, в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» детально було передбачено законодавче регулювання інституту присяжних, а також деталізовано порядок формування списку та добір присяжних, вимоги, статус і повноваження присяжних у здійсненні правосуддя. Водночас на сьогодні законодавчо передбачена модель суду присяжних в Україні має низку особливостей добору, а також обмежень, які ставляться до присяжних, що зумовлює нагальну необхідність її комплексного наукового та практичного аналізу з урахуванням історичних витоків, порівняльно-правового досвіду та сучасних викликів судової реформи.

Щодо актуальності дослідження сучасного стану правового регулювання інституту присяжних в Україні, то вона зумовлена потребою підвищення ефективності судочинства, забезпечення довіри суспільства до судової влади та реального, а не формального, залучення громадян до здійснення правосуддя. На сьогодні є невизначені деякі аспекти процесуального статусу присяжних, а саме їх прав та обов'язків у справі, проблематичні питання їх добору, участі у судовому розгляді та відповідальності за невиконання обов'язків та розголошення таємниці негативно впливають на реалізацію права на справедливий суд і потребують практичних рекомендацій.

Метою цього дослідження є аналіз історичного, міжнародного та сучасного стану правового регулювання інституту присяжних, що дозволить виявити проблеми та перспективи його розвитку в Україні. Тому саме для досягнення поставлених цілей варто дослідити історико-правовий та порівняльний розвиток інституту присяжних; проаналізувати принципи належного добору присяжних як передумову забезпечення права на справедливий суд; а також визначити процесуальний статус і роль присяжних у системі судочинства України.

1. Історико-правовий та порівняльний розвиток інституту присяжних в Україні

Інститут присяжних посідає одне із вагомих місць в системі здійснення правосуддя. Участь присяжних у судочинстві є однією з класичних форм участі народу у здійсненні правосуддя, що історично сформувався як механізм демократичного контролю за судовою владою та гарантія реалізації права на справедливий суд. Запровадження інституту присяжних пов'язано із гарантуванням та реалізацією принципу верховенства права, необхідністю публічності судового процесу, впливу на суддів та їх незалежності, безпосередньо через участь громадян здійснені правосуддя в межах кримінального та цивільного судочинства.

Зазвичай дослідження будь-якого правового інституту потребує зосередження уваги на процесі його становлення та подальшого розвитку. Значну увагу науковці приділяли питанню виникнення суду присяжних, при цьому окремі аспекти його походження й досі залишаються дискусійними. У сучасній юридичній науці виокремлюють кілька концепцій генезису цього інституту, зокрема англійську та французьку концепції. Водночас у наукових працях висловлюються й інші підходи, відповідно до яких елементи вирішення спірних питань за участю представників громади простежуються ще у давніх греків, римлян, а також у слов'янських племен. Це дає підстави стверджувати, що певні зародкові форми суду присяжних були притаманні різним народам на різних етапах історичного розвитку. Спільною рисою всіх форм судового вирішення спорів є прагнення до встановлення істини шляхом її з'ясування незалежними та неупередженими суддями.

І.О. Русанова провела детальне історичне дослідження інституту присяжних і виокремлює наступні чотири етапи його зародження: «перший етап пов'язаний із зародженням журі присяжних в країнах Західної Європи та наступною модифікацією в класичний суд присяжних; другий етап показує активний розвиток суду присяжних в англосаксонській системі права, а також вплив англійського процесуального права на законодавство колоній Великої Британії і запровадження в такому ж вигляді суду присяжних. На сьогодні англійською моделлю суду присяжних користуються і вирішуються справи в США, Канаді, Австралії, Англії тощо; третій етап вважають початком розвитку суду присяжних у 1808 році і пов'язують із прийняттям Кримінального процесуального кодексу Франції, що створило континентальну систему права. До такої системи входили країни, що були у складі французької імперії, а саме Греція, Швейцарія, Португалія тощо; четвертий етап, це етап появи і розвитку суду присяжних передбачений Статутом кримінального судочинства Російської імперії від 20 листопада 1864 р., до складу в цей період входила Україна. Але необхідно зазначити, що в 1917 році суд присяжний був скасований і не діяв в жодній республіці СРСР»¹.

Наступним кроком розвитку інституту присяжних в Україні пов'язують із отриманням незалежності країни, що започаткувало нову законодавчу систему.

---

¹ Русанова І.О. Становлення суду присяжних в Україні: деякі міркування. *Право України*. 1999. № 7. С.71-73.

Після розпаду СРСР у 1991 році інститут присяжних зазнав суттєвих трансформацій на пострадянському просторі, що було зумовлено переходом колишніх союзних республік до демократичних моделей державного устрою та необхідністю утвердження принципів верховенства права і справедливого суду. Радянська правова система не передбачала класичного суду присяжних, обмежуючись формальними аналогами участі громадян у здійсненні правосуддя (народні засідателі), які фактично не мали самостійної ролі в ухваленні судових рішень.

В Україні інститут присяжних почав формуватися вже в умовах незалежності та був закріплений на конституційному рівні. Конституція України 1996 року проголосила участь народу у здійсненні правосуддя через присяжних як одну з основних засад судочинства. В 2016 році був прийнятий Закон України «Про судоустрій та статус суддів»², який закріпив остаточно суд присяжних в українському судочинстві. Подальший розвиток цього інституту відбувався через галузеве процесуальне законодавство, що визначило особливості статусу присяжних, порядок їх добору та участі в розгляді окремих категорій справ. Водночас українська модель суду присяжних має обмежений характер і суттєво відрізняється від класичних англо-саксонських зразків.

Україна будуючи правому систему і удосконалюючи судову гілку влади окреслила модель інституту присяжних, базуючись на історичних витоках, зарубіжному досвіді та сучасних європейських правових системах. Як склалося в світовій правовій системі суд присяжних розглядають в двох системах: англо-американській (класичній) та континентальній (європейській) системах.

Котляр Д.О., Кузнецова Л.В. в своєму дослідженні вказують, що «англо-американська модель суду присяжних передбачена законодавством США, Канади, Великої Британії, Іспанії. Характеристикою такої моделі вважається, що під час прийняття рішення в судовому засіданні відбувається розмежування прав та обов'язків між професійним суддею та судом присяжних. Специфікою винесення рішення є те, що присяжні не призначають покарання, а лише виносять вердикт про винуватість чи невинуватість підсудного. Повноваження про визначення виду та розміру покарання відносять до компетенції професійного суду. Скасування винесеного вердикту присяжними досить складна процедура, навіть можна сказати неможлива, лише у випадку грубого порушення процесуального законодавства»³.

Особливістю континентальної моделі є те, що для розгляду справ створюється єдина колегія з числа професійних суддів та представників народу, які спільно вирішують питання щодо винуватості чи невинуватості підсудного (питання факту), а також стосовно кваліфікації злочину і покарання підсудного. В таких країнах як Франція, Німеччина «колегія із числа професійних суддів та представників народу всі питання, які пов'язані з розглядом справи та постановленням вироку, вирішують спільно. Непрофесійних суддів, які беруть

---

² Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

³ Котляр Д.О., Кузнецова Л.В. Зарубіжний досвід формування суду присяжних (на прикладі США, Англії, Франції та Німеччини). *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9. 2024. С. 376-378.

участь у всіх стадіях процесу, називають «шефени». При цьому, на відміну від кандидатів у присяжні, які обираються одноразово (англо-американська модель суду присяжних), шефени виконують свої повноваження протягом певного періоду часу»⁴.

Котляр Д.О., Кузнецова Л.В вказують на те, що в «США діє американська система правосуддя, яка передбачає залучення до винесення вироку з кримінальних справ суд присяжних. Особливим є те, що громадяни Америки зобов'язані у випадку отримання повідомлення із викликом до суду в якості присяжного прибути та виконувати обов'язок здійснення правосуддя. Список кандидатів у присяжні засідателі створюється шляхом включення списку виборців відповідної адміністративно-територіальної одиниці, платників податків або з реєстру отримання водійських посвідчень»⁵.

Особливістю обрання громадян США до числа присяжних передбачено в кожному федеральному місцевому суді по різному. Перш за все кандидати присяжні обираються із списків виборців певної адміністративно-територіальної одиниці або платників податків. Основними вимогами, які ставляться до присяжних: особа повинна бути громадянином США, досягти 18-річного віку, проживати в обраному судовому окрузі не менше 1 року; на достатньому рівні володіти англійською мовою, не бути психічнохворим, не мати покарання за останній 1 рік та не бути засудженим за вчинення злочину. Для обрання списку присяжних кожен окружний суд рандомно вибирає громадян із списків зареєстрованих виборців та осіб, які мають водійські права. Водночас існує три групи людей, які звільняються від служби присяжних: 1) члени збройних сил на активній службі; 2) працівники пожежної служби та поліції; 3) службовці федеральних, державних або місцевих органів влади»⁶.

Класичну лаву присяжних вперше запровадила Великобританія ще у XII столітті. Відповідно до Закону про журі 1974 року у Великобританії започатковано суд присяжних з розгляду кримінальних справ, останні поправки були в 2017 році. Як зауважує В. Смірнова «нині залучення присяжних у цивільних справах є рідкісним явищем. Більшість цивільних справ розв'язується в досудовому порядку шляхом медіації, а якщо справа все ж таки дійшла до суду, то розглядається вона суддею одноособово, що дає змогу прискорити строки розгляду конкретної судової справи і зменшити навантаження на професійних суддів. Але варто звернути увагу на норми закону, які регламентують порядок залучення присяжних до судового розгляду, зокрема штрафів за неявку присяжного без поважних причин. Ігнорування суду без попередження і вагомих на те причин тягне за собою накладення штрафу в розмірі 1000 фунтів стерлінгів (Courts and Tribunals Judiciary, 2020). Такий законодавчий підхід до відповідальності громадян за невиконання обов'язків

---

⁴ Коллох В.В. Інститут суду присяжних в Україні в контексті зарубіжного досвіду. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Випуск 131. С. 68–78.

⁵ Конституція Сполучених Штатів Америки від 07.09.1787. URL: <http://constitutionus.com/>

⁶ Інститут присяжних: міжнародний досвід: інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29341.pdf>

присяжних може бути взятий до уваги під час реформування українського суду присяжних як у цивільному, так і кримінальному процесах, оскільки нині неякя присяжного до суду є однією з причин затягування судового розгляду. Крім того, законодавство Великої Британії передбачає відповідальність присяжних і за інші види порушень у процесі виконання останніми покладених на них обов'язків. Якщо присяжний поширить інформацію, що стосується справи, до розгляду якої він залучений, то такі дії караються штрафом або тюремним ув'язненням терміном до 2 років. Особа, яка навмисно розкриває інформацію про висловлені заяви, висловлені думки, висунуті аргументи, подані членами журі в процесі судового розгляду, карається штрафом або тюремним ув'язненням терміном до двох років (Croft, 2020)»⁷.

Класичним прикладом континентальної моделі суду присяжних є Франція. Як вказує у матеріалах конференції Т.С. Долинська «французький суд присяжних (cour d'assises) спеціалізується на розгляді тяжких злочинів, за які передбачене покарання від 10 років ув'язнення до довічного строку. Однак присяжні не беруть участі в розгляді справ, пов'язаних із тероризмом, військовими злочинами та незаконним обігом наркотиків. Це може бути пов'язано з підвищеною складністю та емоційним забарвленням судового процесу, оскільки при розгляді справ, пов'язаних наприклад з тероризмом в своїй країні, звичайній людині важко залишатись об'єктивною»⁸.

Котляр Д.О., Кузнецова Л.В. у своєму дослідженні вказують, що «суд присяжних у Німеччині розпочав своє функціонування у 1848 році. Поряд з цим, з 1924 року його було дещо модернізовано у суд шефенів, котрий складався із трьох суддів, котрі займаються здійсненням судочинства на професійній основі, а також шести шефенів. З 1975 року кількість осіб, котрі входять до суду шефенів, та не є професійними суддями, становить дві особи У Німеччині діє так званий інститут шефенів, котрі будучи представниками народу, залучаються до розгляду справи у судовому засіданні. До таких осіб пред'являється ряд вимог, серед яких: громадянство; вік від 25 до 70 років; проживання на території відповідного муніципалітету; дієздатність. Не можуть здійснювати безпосереднє народовладдя шляхом відправлення правосуддя особи, котрі порушували принципи людяності правової держави, особи, засуджені до позбавлення волі на строк понад 6 місяців, а також особи, які були вже шеффенами два терміни поспіль, чий термін повноважень ще триває на момент складання списку кандидатів у шеффени. При відборі шеффенів необхідно дотримуватися принципу рівності чоловіка і жінки»⁹.

Ще одним прикладом Європейської країни є Іспанія, де «суди присяжних було запроваджено у 1886 р. для розгляду справ про тяжкі кримінальні

---

⁷Смірнова В. Порівняльний аналіз суду присяжних у цивільному процесі України, Європи та США. *Knowledge, Education, Law, Management* 2020 № 3 (31), vol. 2. 2020. С. 170-174.

⁸Долинська Т.С. Особливості функціонування інституту присяжних в Україні та країнах Європи. *Актуальні проблеми судового права* : матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. (25 квіт. 2025 р.) ГО «Стале правосуддя». Харків : Право, 2025. С. 29-31.

⁹Котляр Д.О., Кузнецова Л.В. Зарубіжний досвід формування суду присяжних (на прикладі США, Англії, Франції та Німеччини). *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9. 2024. С. 376-378.

злочини. Під час франкістської диктатури інститут суду присяжних було скасовано. Відновлення суду присяжних пов'язано з прийняттям у 1995 р. Органічного закону про суд присяжних. Він передбачав, що суду присяжних підсудні справи проти особи, честі, свободи і безпеки людини, про посадові злочини і про підпал. До складу суду входить професійний суддя, який головує на слуханні, 9 присяжних засідателів та 2 запасних»¹⁰.

Отже, на підставі проведеного історичного та порівняльного аналізу інституту присяжних необхідно зазначити, що він має давню історію та пройшов шлях еволюції та окреслює важливу форму участі народу у здійсненні правосуддя, а також необхідним гарантом забезпечення контролю за судовою гілкою влади. Генезу інституту присяжних можна простежити в різних правових системах, починаючи від античного права, в якому вирішувались спори усім народом до класичних правових систем – англосаксонської та континентальної моделей. В усі періоди існування суду присяжних прослідковувались відмінності у відборі присяжних, організації суду, прийняття рішення, але об'єднуючим фактором для цього інституту була необхідність забезпечення принципів народовладдя, верховенства права, неупередженість судового вирішення справи, публічність процесу та особливо показати довіру суспільства до прийнятих рішень.

Проведений компаративістський аналіз основних двох світових правових моделей на прикладі інституту присяжних, а саме англо-американської (класичної) та континентальної (європейської). Перша модель, яка запроваджена в США, Великобританії заснована на принципі чіткого розмежування прав та обов'язків між професійним суддею та судом присяжних. Основне завдання присяжних оцінити всі докази та винести рішення щодо винуватості чи невинуватості підсудного (вердикт). На відміну від професійного судді, обов'язком якого є призначення певного виду та розміру покарання. Друга модель континентального права передбачає спільне вирішення усіх питань справи професійними суддями та представниками народу (шефенами), що зумовлює інший характер участі громадян у здійсненні правосуддя.

Генеза інституту присяжних в Україні пов'язана із набуттям незалежності України, коли відбулося відновлення цього інституту на якісно нових засадах, що передбачено в Конституції України 1996 року. Сучасна українська модель суду присяжних сформувалася під впливом континентальної правової традиції та має обмежений характер порівняно з класичними англо-американськими зразками. Водночас вона відображає прагнення держави поєднати історичний досвід, європейські стандарти правосуддя та національні особливості правової системи.

---

¹⁰ Бурий А., Таратула Р., Тополевський Р. Міжнародний досвід діяльності інститутів мирового судді, суду присяжних, народних засідателів та пропозиції щодо можливостей його застосування в Україні. Львів: «Право і демократія», 2009. С. 10-11.

2. Принципи належного добору присяжних для реалізації права на справедливий суд

Конституційним правом громадянина, який відповідає вимогам є можливість здійснювати правосуддя. Хоча відповідно до ст. 124 Конституції України «правосуддя здійснюється виключно судом і забороняється делегування судових функцій іншим органам чи особам, а також суди розглядають будь-які юридичні спори та кримінальні обвинувачення». Виключно право на здійснення правосуддя належить народу, а саме через присяжних, що підкреслює унікальність судової влади та її роль у державі. Відповідно до ст. 63 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII¹¹, присяжним є особа, яка у випадках, визначених національним кримінальним процесуальним законодавством, а саме, ч. 3 ст. 31 Кримінального процесуального кодексу України¹² та за її згодою розглядає справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя.

Інститут присяжних в національному законодавстві хоча і не є новелою, але знаходиться на етапі становлення та розвитку, що в свою чергу з кожним днем набуває великого значення для належного, ефективного, всебічного здійснення судового розгляду та прийняття законного, справедливого, гуманного судового рішення у категоріях справ, що розглядаються за участю присяжних згідно із законом». Як вважає Н.О. Турман «суд присяжних уособлює інструмент формування правової ідеології, удосконалення процесу змагальності, залучення громадян до участі в судовому рішенні, що призведе до дотримання прав та свобод людини. На сьогодні запровадження інституту присяжних є важливим аспектом гуманізації суспільства і перспективним»¹³.

Розглядаючи історію інституту присяжних та його поширеність у країнах світу доводить, що існують різні бачення доцільності розгляду справ за участю присяжних. Але можна погодитись із думкою В.В. Городовенко, що «участь народу у здійсненні правосуддя є однією з форм соціального контролю за діяльністю суду»¹⁴. Саме участь народу за допомогою присяжних сприяє справедливому вирішенню справ з відповідних проваджень та безпосереднього контролю за прийнятими рішеннями судовою гілкою влади.

Необхідно наголосити, що інститут суду присяжних виступає своєрідним індикатором рівня довіри суспільства до всіх гілок влади, зокрема й до судової. Залучення народу до здійснення правосуддя через участь у суді присяжних є важливим критерієм легітимності правової системи загалом. Саме така форма народної участі засвідчує реальне втілення демократичних засад у судочинстві, сприяє зміцненню довіри до судової влади та забезпечує дотримання принципів легітимності, відкритості й прозорості її діяльності.

---

¹¹ Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹² Кримінальний процесуальний кодекс від 13 квітня 2012 року № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

¹³ Турман Н.О. Специфіка здійснення судового розгляду за участю присяжних. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип.73. С. 426-431.

¹⁴ Городовенко В. В. Принципи судової влади : монографія. Харків : Право, 2012. С. 183. С. 334-338.

Запровадження такого правового інституту, як суд присяжних, зумовлене потребою у забезпеченні соціальної стабільності та зміцненні довіри до правосуддя. По суті, він є формою представництва суспільства у сфері здійснення правосуддя та виконує важливу функцію у становленні й розвитку громадянського суспільства, сприяючи активній участі громадян у реалізації демократичних засад держави. Як вважають вчені, що «подібне представництво ґрунтується на принципі народного суверенітету й належності влади народу, і виконує декілька процесуальних функцій: а) забезпечення легітимності судових рішень шляхом привнесення в судовий процес суспільної свідомості; б) громадський контроль за судом; в) підсилення принципів змагальності, справедливості, прозорості й незалежності судової влади; г) викорінення «обвинувального» ухилу суду»¹⁵.

Сучасне значення слова «журі» склалося в англійській мові як лексико-семантичний варіант запозиченого старо-французького слова «jūry», від латинського «jūro» (перекл. «присягаю»). Згідно із тлумачним словником української мови «термін «журі» розглядається в таких значеннях: «1) група спеціалістів, яка вирішує питання про присудження премій та нагород на конкурсах, виставках, змаганнях і т.і.; 2) склад суду присяжних; 3) група консультантів, яка обирається правлінням для аналізу ситуації на ринку, пов'язаних клятвою, яким доручено виконувати певні завдання. Загально-вживаним значенням слова «журі» є колегіальний орган, що використовується в якості судді, члени якої не є професійними судьями»¹⁶.

Справедливість правосуддя, що здійснюється судом присяжних, значною мірою зумовлюється вимогами, які висуваються до кандидатів у присяжні, а також порядком і процедурою їх добору та залучення до здійснення правосуддя.

Присяжним є «громадянин України, які у випадках, передбачених процесуальним законом, залучаються до здійснення правосуддя, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя. Відповідно до ч.1 ст. 63 Закону України «Про судострій та статус суддів» присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя»¹⁷.

Отже, необхідно розглянути, обов'язкові вимоги, які ставляться до особи, яка бажає стати присяжним та приймати участь у здійсненні правосуддя. По-перше, особа повинна бути громадянином України і залучається до здійснення правосуддя разом із професійними судьями. Участь громадян у здійсненні правосуддя через інститут присяжних є однією з форм реалізації принципу народовладдя та безпосередньої участі народу у здійсненні судової влади.

---

¹⁵ Городовенко В. В. Принципи судової влади : монографія. Харків : Право, 2012. С. 239.

¹⁶ Тлумачний словник української мови <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%B6%D1%83%D1%80%D1%96>

¹⁷ Закон України «Про судострій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

По-друге, присяжним може бути особа, яка досягла тридцятирічного віку. Такий вік був закладений у зв'язку із вимогами, які ставляться до обрання на посаду судді. Оскільки присяжний під час виконання своїх обов'язків, наділений процесуальним статусом судді, тому і вимагається досягнення такого віку. Але має місце і інша думка, що присяжним може бути особа, яка є молодшою за тридцятирічну. Наприклад, Проект Закону України «Про суд присяжних», який вносився до Верховної Ради України народними депутатами України П. Фроловим, Ф. Веніславським, І. Фрісом, П. Павлішем в статті 7. Вимоги до присяжного передбаченого, що «присяжним може бути громадянин України, який досяг двадцяти одного року»¹⁸. На нашу думку, законодавець має рацію при визначенні вікової вимоги до особи, яка може бути присяжним, а саме тридцятирічний вік. Така позиція законодавця є обґрунтованою, оскільки при винесенні судового рішення і виконання присяжним обов'язків вимагає життєвого досвіду людини, її моральної та психологічної зрілості, вміння побороти суб'єктивне ставлення та емоційні переживання. Відповідно, вище зазначене, дозволить забезпечити об'єктивну оцінку фактичним обставинам, які мають значення по справі, а це в свою чергу буде покладено в основу винесеного рішення, яке буде справедливим.

Третьою вимогою, яка ставиться до присяжного відповідно до ст. 65 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», те що він повинен постійно проживати на території громади, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законодавством.

Така вимога, яка ставиться до присяжного, те що ним може бути громадянин України, який постійно проживає на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, де поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, має своє чітке правове, практичне, функціональне та соціальне обґрунтування.

Перш за все така обставина чітко пов'язується із конституційними принципом участі народу у здійсненні правосуддя (ст. 124 Конституції України). Оскільки роль присяжного полягає у представленні суспільства у виконанні обов'язків судової влади, а тому їх залучення у якості вершителя правосуддя має відбуватися громадянами, які проживаються у відповідній територіальній громаді, тому знайомі із традиціями, менталітетом, соціальними, культурними та моральними особливостями.

Крім того для забезпечення організації ефективних та вчасних судових засідань потребує вчасної появи присяжного до судової зали. Тому вимога постійного проживання у відповідній місцевості забезпечує територіальний зв'язок присяжного з судом, у якому він здійснює свої повноваження. Це, в свою чергу, впливає на доступність правосуддя, забезпечує належну організацію судового розгляду та своєчасній участі присяжних у судових засіданнях. Громадяни, які постійно проживають у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці не доїжджають на великі відстані, при

---

¹⁸ Проект Закону про суд присяжних 3843 від 14.07.2020 https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69465

цьому зберігається і їх економія часу, а також можливість виконувати обов'язки присяжного без надмірних організаційних чи фінансових ускладнень.

За правилами відбору органи місцевого самоврядування складають списки потенційних присяжних і передають їх саме до того суду, де проживає громадянин. Такий підхід має практичне адміністративне значення для формування та ведення списків присяжних. Крім того, формування таких списків дозволяє здійснити неупереджений, прозорий, і в свою чергу контрольований добір кандидатів та забезпечує принцип випадковості їх залучення до вирішення судових справ.

На нашу думку, така вимога, як постійне проживання присяжного на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці є обґрунтовано, забезпечує конституційні принципи засад народовладдя, сприяє ефективному розгляду судових проваджень та здійсненню правосуддя, уникнення організаційних та фінансових питань, організаційної доцільності та гарантує незалежність судової влади та враховує соціальні, культурні та моральні особливості регіону.

Цікавим є практика в США, коли відбувається процес ізоляції присяжних. Така процедура називається секвестрацією (sequestration), коли присяжні на період розгляду справи можуть ізолюватись від суспільства, зазвичай їх поселяють у готелі або інші будинки, де вони перебувають під цілодобовим наглядом судових приставів. Секвестрація не часто застосовується, лише у випадках якщо розглядається резонансна справа, і відповідно, існує ризик втручання у вирішення справи як зацікавлених сторін, так і засобів масової інформації. Протягом усього перебування у готелі присяжним забороняється користуватись гаджетами, телефонами, дивитись новини, переглядати газети, заходити в інтернет мережі, все що може вплинути на думку присяжного. Така ізоляція визначається залежно від потреби і може тривати під час судового розгляду або під час фінального винесення вердикту. Держава фінансує усі витрати присяжного на проживання, харчування та інші потреби.

Крім вимог, які ставлять до присяжних законодавчо встановлені обмеження, які унеможливають право особи виконувати роль присяжного. Відповідно до ч. 2 ст. 65 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» «не можуть включатися до списку присяжних особи:

- 1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;
- 2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного;
- 3) які мають незняту чи непогашену судимість;
- 4) на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення;
- 5) які досягли шістдесяті п'яти років;
- 6) які не володіють державною мовою»¹⁹.

Тому при зверненні до відповідної місцевої ради за місцем проживання (ресстрації) і особа подає такі документи, як заяву, копію паспорту, трудової

---

¹⁹ Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#text>

книжки або пенсійного посвідчення, а також довідки, зокрема про відсутність хронічних психічних, наркологічних чи інших захворювань, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного, про відсутність корупційних правопорушень та несудимість.

Здійснення особою правосуддя в якості присяжного не забороняє їй бути працевлаштованою, але існують посади, які виключають таку можливість, а саме «народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя (п.4 ч. 2 ст. 65 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів»)»²⁰.

На думку І.В. Осадчого «у сучасних умовах є потреба реформування інституту присяжних у цивільному судочинстві. Передусім ідеться про вдосконалення системи відбору, впровадження вимог до рівня освіти (автор вказує на вищу освіту) та підготовки, а також чіткішого визначення процесуальних меж їхніх повноважень. На думку автора, лише за умови посилення якості складу присяжних та їхньої відповідальності можливо забезпечити баланс між участю суспільства у здійсненні правосуддя та дотриманням верховенства права, що має стати ключовим орієнтиром для судової системи України»²¹.

На думку вчених «основним відправним етапом для запровадження інституту присяжних є формування списку присяжних»²². Так, Законом України «Про судоустрій та статус суддів» в ст. 64 визначено, що «для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, відповідають вимогам статті 65 цього Закону і дали згоду бути присяжними»²³.

Первинні документи перевіряє відповідна місцева рада на предмет достовірності поданих особою інформації і документів. Пізніше рада затверджує список присяжних, впевнившись, що всі кандидати відповідають вимогам Закону України «Про судоустрій та статус суддів». Список присяжних затверджується на три роки і переглядається у разі необхідності заміни осіб, які вибули – до прикладу, через хворобу, декрет, досягнення віку. Отже після затвердження присяжного, громадянин України набуває процесуального

---

²⁰ Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

²¹ Осадчий І.В. Проблематика розгляду цивільних справ за участю присяжних в Україні. *Juris Europensis Scientia*. Випуск 4. 2025. С. 16-20.

²² Приймаченко Д.В., Маслоva А.Б., Новицька Н.Б. Інститут присяжних як форма опосередкованого громадського контролю за діяльністю суддів. *Право і суспільство*. № 2. Т. 2. 2023. С. 22-28.

²³ Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

статусу, в якого з'являються права та обов'язки відповідно до чинного кримінального чи цивільного законодавства.

Одна із перших європейських держав із континентальною системою правосуддя, яка запровадила суд присяжних була Франція шляхом запозичення основних рис англо-американського суду присяжних та узгодження їх з вимогами континентального права. «У Франції порядок складання списків присяжних здійснюється таким чином: спочатку створюються попередні списки кандидатур, на основі яких спеціальною комісією за місцем знаходження кожного суду проводиться складання щорічного списку кандидатів; далі комісія складає спеціальний список додаткових присяжних із присяжних міста, яке є місцем цього суду; голова трибуналу шляхом жеребкування відбирає на відкритому засіданні із щорічного списку 27 присяжних, які створюють сесійний список; крім того, голова суду в такому ж порядку обирає додаткових присяжних зі спеціального списку»²⁴.

Важливою гарантією захисту присяжних є нерозголошення та використання інформації про осіб, які включені до списку громадян, які залучені до здійснення правосуддя. Після затвердження списку присяжних, такий список передається до відповідного окружного суду, в тому числі в електронній формі. Відповідно до ч.5 ст. 64 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» вся інформація, яка пов'язана із особою присяжним в жодному разі не може бути використано для цілей, що не пов'язані із добором присяжних, а також надання такої інформації третім особам. Це в свою чергу є захистом інформації, яка є особистою і громадян України надав її лише для використання та можливості бути обраним присяжним.

Заохоченням для громадян, які виявляють бажання бути присяжним є виплата винагороди за виконану роботу та витрачений час на судові засідання, ознайомлення з матеріалами справи у вигляді грошової компенсації. Відповідно до законодавства виплата винагороди присяжному нараховується, на підставі розрахунку погодинної оплати за виконання певної діяльності виходячи з посадового окладу судді місцевого суду. Порядок виплати такої винагороди вираховується в порядку, що визначається органом Державної судової адміністрації згідно із поданим табелем робочого часу присяжного, що фіксується секретарем судового засідання (ч.1 ст. 68 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»).

Присяжний відповідно до підпункту «г» пункту 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»²⁵ є «суб'єктом, на його поширюється дія цього Закону на період виконання ним обов'язків здійснення правосуддя. Додатковий протокол до Конвенції про боротьбу з корупцією передбачає, що «присяжним вважається особа, яка визначається в національному законодавстві держави-сторони цього Протоколу, але в будь-якому разі включає в себе особу, яка не є професійним юристом, що діє як член колегіального органу, який несе

---

²⁴ Андрусенко С. В. Проблемні питання створення та функціонування суду присяжних в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 289-296.

²⁵ Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

відповідальність за прийняття рішення про вину особи, що обвинувачується в суді»²⁶ Тому відповідно до національного законодавства особи, які є суб'єктами на яких поширюється Закон України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію про доходи.

Присяжні набувають статусу суб'єкта декларування, у зв'язку із виконанням ними обов'язків в суді. Визначені ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» вимоги щодо «подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування поширюються на присяжних відповідно до набутого статусу суб'єкта декларування без будь-якого додаткового обумовлення»²⁷. Як зазначає В.М. Онуфрієв «особи, включені до списку присяжних, але які протягом року не були залучені для участі у здійсненні правосуддя судом, не є суб'єктами декларування, а тому, не зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»²⁸.

Присяжні, як суб'єкти декларування, несуть відповідальність за порушення вимог фінансового контролю, зокрема за несвоєчасне або недостовірне декларування майна та доходів, що тягне за собою адміністративну (ст. 172-6 КУпАП) та кримінальну відповідальність (ст. 366-3 КК України). Кожен присяжний зобов'язаний до 31 березня подати декларацію про доходи, чим не порушує обов'язок декларування відповідно до Закону України «Про запобігання корупції». В судовій практиці непоодинокі випадки притягнення присяжних до адміністративної чи кримінальної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю, що в свою чергу перешкоджає реалізації конституційних засад інституту присяжних та підриває довіру населення до судової системи, значно знижує кількість громадян, що бажають брати участь у правосудді в якості присяжних. Необхідно погодитись і В.М. Онуфрієвим, що «недостатність проведення відповідних інформаційних заходів та інструктажів із присяжними щодо дотримання вимог фінансового контролю призводить до того, що замість позитивної реалізації свого публічного права на участь у правосудді як присяжних, прояву активної громадської позиції, ці громадяни, несуть збитки, отримують проблеми із законом, притягаються до адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю згідно положень Закону України «Про запобігання корупції» та потрапляють у ситуацію обмежень їх прав, обумовлених внесенням інформації про них до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані із корупцією правопорушення»²⁹.

Відповідно до ст. 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», термін обрання присяжного закінчується з моменту спливу трирічного строку, на який його було обрано відповідною місцевою радою. Водночас слід

---

²⁶ Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) (укр/рос). (2006). Офіційний Вебпортал Парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172

²⁷ Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

²⁸ Онуфрієв В.М. Присяжні як суб'єкти декларування за антикорупційним законодавством. *The scientific heritage No 70*. 2021. С. 47-51.

²⁹ Там само.

враховувати важливу процесуальну особливість: якщо на момент спливу цього строку присяжний бере участь у розгляді конкретної судової справи, він продовжує виконувати свої повноваження до завершення розгляду цієї справи, щоб забезпечити безперервність судового розгляду та дотримання принципу справедливого суду.

За власною заявою звільняються від виконання обов'язків присяжного:

- особи, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, у відпустці по догляду за дитиною, а також, які мають дітей дошкільного та молодшого шкільного віку або дітей-інвалідів, інших хворих або членів сім'ї похилого віку;

- керівники та заступники керівників органів місцевого самоврядування;

- особи, які через власні релігійні переконання вважають для себе неможливим брати участь у вчиненні правосуддя;

- інші особи, які визначає головуєчий суду в процесі.

Таку особу увільняють від виконання обов'язків присяжного за її заявою, поданою до початку виконання цих обов'язків. Увільнення від виконання обов'язків присяжного внаслідок відводу (самовідводу) в конкретному кримінальному провадженні здійснюється в порядку, встановленому процесуальним законом.

Попри те, що присяжні покликані репрезентувати суспільство в цілому, участь у здійсненні правосуддя доступна не для всіх соціальних груп. Так, статус присяжного не можуть набути особи з істотними порушеннями зору, слуху чи мовлення, ті, хто не володіє навичками читання і письма або недостатньо знає мову судочинства, а також особи з розумовими вадами чи психічними захворюваннями. Окрім цього, законодавство про присяжних, як правило, передбачає й інші категорії осіб, які з огляду на свої професійні або особисті характеристики не можуть залучатися до виконання обов'язків присяжного. Наприклад, «згідно Закону Австралії (1967 року) присяжними не можуть бути особи, які зараз або протягом останніх 10 років займали суддівські посади (а також мирові судді та працівники служби пробації – служби нагляду за умовно засудженими), ті, хто займається практичною юридичною діяльністю і має юридичну освіту або особи, що працюють у них за наймом (як виняток, можна згадати надання можливості стати присяжною викладачці юридичного факультету університету, яка, однак, не займалася юридичною практикою). До переліку осіб, які не можуть стати присяжними відносять також працівників поліцейських формувань або департаменту поліції, службовці департаменту юстиції, державного управління з виборів, урядової канцелярії (яка забезпечує складання судових протоколів для Верховного суду та судів графств), департаменту соціального забезпечення, а також працівники, які займаються судовими звітами або входять в цю службу. Сюди також відносяться священники, монахи та монахині, а також інші особи з релігійної спільноти»³⁰.

Отже, інститут суду присяжних є важливим механізмом реалізації конституційного принципу народовладдя та складовою гарантій права

---

³⁰ Бурий А., Таратула Р., Тополевський Р. Міжнародний досвід діяльності інститутів мирового судді, суду присяжних, народних засідателів та пропозиції щодо можливостей його застосування в Україні. Львів: «Право і демократія», 2009. С. 20-25.

на справедливий суд. Його функціонування забезпечує безпосередню участь громадян у здійсненні правосуддя, підсилює законність судових рішень і сприяє формуванню довіри суспільства до судової влади як основного елементу демократичної правової держави. Справедливість, незалежність та ефективність правосуддя за участю присяжних значною мірою залежать від законодавчо визначеного належного добору кандидатів, чіткого закріплення вимог до прав та обов'язків, відкритої процедури формування списків присяжних. Законодавчо закріплені вимоги щодо кандидата у присяжні: громадянство України, досягнення тридцятирічного віку, постійне проживання на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, відсутність судимості та інших обставин, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного. Задля забезпечення професійної надійності та незалежності присяжних передбачені законодавчі обмеження щодо осіб, які не можуть бути присяжними, а також процедура перевірки кандидатів органами місцевого самоврядування. Це дозволяє уникнути конфлікту інтересів і зберегти баланс між народовладдям та вимогами до справедливого і законного судового розгляду.

3. Процесуальний статус та роль присяжних у забезпеченні судочинства

При визначенні процесуального статусу присяжного у забезпеченні судочинства необхідно встановити момент з якого набуваються та починають реалізовуватись його права та обов'язки. Відповідно до статті 388 КПК України моментом реалізації статусу присяжного є складення ним присяги, як гарантія зобов'язання дотримання усіх вимог, які ставляться до здійснення правосуддя. Складення присяги встановлює процесуальний статус присяжного, який складається із нормативно-визначених прав, обов'язків, саме з цього моменту така особа стає суб'єктом відповідних прав, обов'язків, виконання повноважень і настання відповідальності у разі їх порушення. Крім того законодавство надає такі ж гарантії захисту присяжного на момент залучення його до здійснення правосуддя, як у суддям.

Присяжний крім кримінальних проваджень може бути залучений до вирішення питань в межах цивільного судочинства у справах окремого провадження. На думку В.В. Смірної «моментом набуття особою правового статусу присяжного під час участі у розгляді справ окремого провадження вважати, що особи, включені до списку присяжних, є кандидатом у присяжні, які надали письмову згоду бути присяжними, однак ще не реалізували своє право на участь у здійсненні правосуддя шляхом безпосереднього розгляду конкретної справи у суді. Водночас моментом набуття кандидатом у присяжні статусу присяжного пропонує визнати момент отримання останнім письмового запрошення для участі у розгляді конкретної судової справи в якості присяжного»³¹.

---

³¹ Смірнова В.В. Правовий статус присяжних у цивільному судочинстві України. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 2 С. 17-21

Але з такою позицією не погоджується В.М. Онуфрієв, який вважає, що «отримання запрошення ще не гарантує безпосередньої участі присяжного у судовому засіданні, оскільки на цей час можуть виникнути перепони для цього і за рішенням голови суду він буди увільнений від виконання обов'язків присяжного. Тому доречно, на його думку застосувати аналогію із ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», за якою особа, призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді»³².

На нашу думку присяжний набуває процесуального статусу з моменту прийняття присяги, так як такий юридичний факт є підставою для набуття особою повноважень щодо здійснення правосуддя. Включення до списку присяжних є лише отримання дозволу і набуття кандидата, що в свою чергу не надає можливості реалізовувати права й обов'язки, яким наділяється суб'єкт здійснення правосуддя. Лише після прийняття присяги присяжному дозволяється брати участь в ознайомленні з матеріалами справи, дослідженні доказів, безпосередньо бути учасником процесу, приймати рішення разом і суддею та ухваленні судового рішення, зберігати таємницю нарадчої кімнати тощо. Тому вважаємо, що відсутність присяги унеможливує легітимну участь особи у здійсненні правосуддя та ставить під сумнів законність складу суду. Саме з моменту прийняття присяги присяжний стає повноправним учасником судового розгляду та носієм процесуальних повноважень у складі суду.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» ст. 63 визначає статус присяжного, а саме це «особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя»³³.

Набуття процесуального статусу присяжного окреслює для такої особи межі прав та обов'язків здійснення правосуддя, а саме під час судового провадження. Тому головуючий на початку засідання повідомляє присяжним, яке провадження підлягає розгляду, роз'яснює їм права та обов'язки, а також умови їх участі в судовому розгляді. «Кожен із присяжних має право заявити про неможливість його участі в судовому розгляді, вказавши на причину цього, та заявити собі самовідвід. Головуючий з'ясовує, чи немає передбачених законодавством або Законом України «Про судоустрій чи статус суддів» підстав, які перешкоджають залученню громадянина в якості присяжного або є підставою для звільнення окремих присяжних від виконання їх обов'язків, а так само для звільнення присяжних від виконання їх обов'язків за їх усними чи письмовими заявами»³⁴.

Залучення громадянина в якості присяжного у здійсненні правосуддя і виконання ним обов'язків є можливим лише за умови його незалежності у прийнятті рішення, неупередженості своїх думок та відсутності конфлікту

---

³² Онуфрієв В.М. Адміністративно-правовий статус присяжного в суді: теоретичні питання та практика реалізації. Дисертація на здобуття ступеня кандидата юридичних наук. Запоріжжя. 2021. С. 50-53.

³³ Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

³⁴ Шувальська Л.Р. Особливості правового статусу присяжного як суб'єкта кримінального судочинства України. *Наше право*. 2015. № 6. С. 162-169.

інтересів. На підставі аналізу чинного законодавства необхідно виокремити низку підстав, за наявності яких присяжний не зможе бути залученим з виконання обов'язків по справі. По-перше, присяжний не має права брати участь у справі, якщо він: прямо або опосередковано зацікавлений в результаті вирішення справи та має майновий, немайновий, службовий чи інший інтерес, що може вплинути на об'єктивність ухвалення рішення. По-друге, підставою для вивільнення присяжного від справи є перебування у родинних чи сімейних відносинах із стороною, потерпілим, обвинуваченим, цивільним позивачем чи відповідачем, а також родинні зв'язки з суддею, прокурором, захисником, представником чи іншими учасниками провадження. По-третє, у разі участі у попередньому процесуальному статусі, зокрема свідка, експерта, спеціаліста, перекладача або представника, захисника по цій справі. Вказані підстави, що визначають неможливість участі присяжного у судовому вирішенні справи гарантують право кожної особи на справедливий суд, забезпечення принципів незалежності, безсторонності та змагальності судового розгляду, а також на підвищення довіри суспільства до інституту суду присяжних.

Отже, якщо присяжний набув правомірного статусу виконання повноважень, тоді відповідно до ч. 1 ст. 386 КПК України присяжний в ході відправлення правосуддя має право:

1) «брати участь у дослідженні всіх відомостей та доказів у судовому засіданні;

2) робити нотатки під час судового засідання;

3) з дозволу головуючого ставити запитання обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експертам, іншим особам, які допитуються;

4) просити головуючого роз'яснити норми закону, що підлягають застосуванню під час вирішення питань, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа»³⁵.

Звичайно, що під час судового процесу у присяжного можуть виникнути і ніші права, тому А.Г. Маланюк вважає, що «додатково можна виділити: право заявити про наявність обставин, що виключають його участь у судовому розгляді (ч. 2 ст. 387 КПК України), чи дати пояснення щодо обставин, у зв'язку з якими присяжному було заявлено відвід (ч. 3 ст. 81 КПК України), право на одержання доступу до матеріалів, що містять відомості, які складають державну таємницю, у зв'язку з виконанням покладених на них обов'язків (ч. 3 ст. 517 КПК України) та інші»³⁶.

Крім того, присяжний має право робити нотатки під час судового засідання, що випливає зі змісту принципу гласності та відкритості судового провадження та його фіксування технічними засобами частина 6 ст. 27 КПК України закріплює

---

³⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

³⁶ Маланюк А. Право присяжного на участь у вирішенні правових питань у кримінальному провадженні *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (12–13 лютого 2015 р.): у 2 ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. С. 233-236.

положення про те, що кожен, хто присутній у залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписувальні пристрої. Обґрунтовано, що «право робити нотатки обумовлено тим, що присяжні, які відрізняються один від одного фахом і рівнем освіти, індивідуальними здібностями, не можуть всі однаково утримувати в пам'яті неосязну і складну для сприйняття інформацію, але мають всебічно нею оперувати під час обговорення справи та прийняття рішення»³⁷.

Аналіз законодавства дозволяє виокремити «гарантії та незалежність присяжного:

1) особливим порядком його включення у список присяжних та визначення для судового розгляду кримінальних проваджень;

2) незмінюваністю присяжного під час розгляду кримінального провадження;

3) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення;

4) забороною втручання у здійснення правосуддя;

5) забороною будь-яким учасникам кримінального провадження протягом усього судового розгляду спілкуватися з присяжними інакше, ніж у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом;

6) відповідальністю за неповагу до особи присяжного як члена складу суду присяжних;

7) вичерпним переліком законодавчо установлених випадків усунення присяжного від виконання обов'язків по відправленню правосуддя;

8) окремим порядком державного фінансування та організаційного забезпечення діяльності суду присяжних, установленим законом;

9) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки присяжного, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту;

10) обов'язком органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, а також фізичних і юридичних осіб та їх об'єднань поважати незалежність присяжних під час здійснення ними обов'язків щодо відправлення правосуддя і не посягати на неї. Прояв неповаги до присяжного з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, тягне за собою відповідальність за неповагу до суду. Присяжні мають посвідчення, зразки яких затверджуються Радою суддів України. Посвідчення присяжного підписує та вручає голова суду, в якому присяжний здійснює правосуддя»³⁸.

Актуальним серед науковців є питання щодо участі присяжного і його право чи обов'язок брати участь у здійсненні правосуддя. Зарубіжний досвід деяких країн, зокрема США вказує, що кожен громадянин держави зобов'язаний виконати роль присяжного у випадку його обрання у якості

---

³⁷ І.Р. Волоско Процесуальний статус присяжного у кримінальному провадженні України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. № 7. 2016. С. 201-207

³⁸ Шувальська Л.Р. Особливості правового статусу присяжного як суб'єкта кримінального судочинства України. *Наше право*. 2015. № 6. С. 162-169.

присяжного, в іншому випадку не виконання такого обов'язку тягне за собою відповідальність передбачену законодавством. Хоча для кожного громадянина Америки є великою честю бути обраним присяжним і виконання функцій винесення вердикту є відповідальним. Що стосується національного законодавства, то Конституція України закріпила, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних, але при цьому не встановлює відповідного конституційного обов'язку.

Як вважає Т.С. Нешик, «на законодавчому рівні необхідно чітко закріпити діяльність присяжного як обов'язок громадянина, за невиконання якого настає встановлена законом відповідальність. Закріплення зазначених положень загалом дасть змогу поліпшити організацію роботи суду, зменшити рівень неявки присяжних, запобігти зволіканням судового розгляду»³⁹.

На нашу думку доцільно закріпити в національному законодавстві участь громадян у здійсненні правосуддя як обов'язок, що є важливим принципом ефективності функціонування інституту присяжних в межах права на справедливий суд. Підтвердженням цього є те, що виконання функцій присяжним не є приватним інтересом особи, а виконанням конституційного обов'язку. Крім того, стабільність формування складу присяжних та широке коло осіб, які можуть залучатись є гарантією безперервності та ефективності судового розгляду. У разі не виконання такого обов'язку необхідно передбачити відповідальність присяжного за відмову брати участі у здійсненні правосуддя. Така трансформація статусу присяжного з права на обов'язок дозволить зміцнити інститут присяжного, підвищить ефективність здійснення правосуддя та забезпечить реалізацію принципу верховенства права.

Присяжний може здійснювати правосуддя в межах кримінального або цивільного провадження. У розгляді якої саме справи буде брати участь присяжний визначається автоматизованою системою документообігу суду.

Цивільним процесуальним законодавством встановлений перелік справ окремого провадження, що розглядаються судом у складі судді і двох присяжних. На думку В.В. Смірної «метою колегіального судового розгляду цих категорії справ є додатковий захист прав і свобод громадян під час розгляду цивільних справ, що стосуються окремих видів дієздатності та особливих правових статусів фізичної особи, застосування до особи медичних заходів у примусовому порядку та зміни сімейно-правового статусу дитини. Присяжні беруть участь у справах окремого провадження в межах цивільного процесу, а саме щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; усиновлення; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу»⁴⁰.

---

³⁹ Нешик Т.С. Вердикт присяжних у кримінальному процесі. Дис. канд. юр. наук. За спец. 12.00.09. К., 2014. С. 102-103.

⁴⁰ Смірнова В.В. Щодо моменту набуття особою правового статусу присяжного. Сучасне правотворення: питання теорії та практики : міжнародна науково-практична конференція, м. Дніпро, 5-6 червня 2020 року. Дніпро : Громадська організація «Правовий світ», 2020. С. 1-8

В межах кримінального процесуального законодавства в Україні суд присяжних діє лише на рівні місцевого загального суду першої інстанції (в складі двох професійних суддів і трьох присяжних (ч. 3 ст. 31 КПК України)). Специфікою розгляду кримінальних проваджень за участі присяжних є перше, склад злочину за який передбачено довічне позбавлення волі і друге, клопотання обвинуваченого під час підготовчого судового засідання про бажання розгляду кримінального провадження за участі присяжних. Отже, залучення присяжних до здійснення правосуддя в межах кримінального провадження зумовлене поєднанням двох обов'язкових умов: розглядом кримінальних проваджень щодо особливо тяжких злочинів, за які передбачено довічне позбавлення волі, та наявністю відповідного волевиявлення обвинуваченого. Така модель свідчить про вибірковий і диспозитивний характер участі присяжних, що водночас обмежує масштаб реалізації цього інституту та підкреслює його виняткову роль у здійсненні правосуддя. І недовіра громадян до правосуддя, а інколи не знання обвинувачених у такому праві позбавляє їх можливості винесення справедливого рішення за участі присяжних. Як зазначають Т.П. Яцик, В.А. Шкелебей «справедливий вирок – це голос народу, коли справедливість домінує над формальним законом. І це елемент верховенства права. Тому всякий суд, у тому числі й суд присяжних, повинен володіти двома якостями – незалежністю від сторонніх впливів і здатністю постановити правильне рішення»⁴¹.

Обов'язки присяжного визначені у Законі України «Про судоустрій та статус суддів»:

1) «справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та невідступності суддів;

3) виявляти повагу до учасників процесу;

4) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

5) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції»⁴².

Отже, законодавчо закріплені обов'язки присяжного свідчать про те, що його правовий статус за змістом і значенням максимально наближений до статусу професійного судді. Присяжний виступає не пасивним спостерігачем, а повноцінним суб'єктом здійснення правосуддя, на якого покладається відповідальність за законність, справедливість і неупередженість судового рішення. Дотримання присяжним вимог суддівської етики, принципів

---

⁴¹ Яцик Т.П., Шкелебей В.А. Суд присяжних у кримінальному провадженні як форма безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя. *Право та державне управління*. № 3, 2020. С. 70-74.

⁴² Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

конфіденційності та антикорупційних обмежень є необхідною умовою забезпечення довіри суспільства до суду, легітимності судових рішень і ефективного функціонування інституту присяжних у демократичній правовій державі. З наведеного переліку випливає, що присяжний зобов'язаний керуватися принципами ухвалення справедливого рішення з неухильним дотриманням засад і правил судочинства. Його поведінка має відповідати вимогам моралі та етики, ґрунтуватися на повазі й гуманному ставленні до всіх учасників процесу. Саме активна та добросовісна участь присяжного в судовому розгляді є показником спроможності ухвалити справедливе рішення, що, у свою чергу, сприяє зростанню довіри суспільства до правосуддя, формує впевненість у його чесності, неупередженості та невідчужності.

Відповідно до ст. 293 ЦПК України «Окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав». Категорія цивільних справ, яка розглядається в межах окремого провадження чітко перерахована в цивільному законодавстві і розглядається судом. Хоча є певні види окремих проваджень, які вимагають розгляд справи за участі одного судді та двох присяжних. До таких справ належать:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- 3) усиновлення;
- 4) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 5) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

На законодавчому рівні участь присяжних передбачається не у всіх категоріях справ окремого провадження. Як вважає Татулич І.Ю. є й «інші справи окремого провадження, які пов'язані з особистими немайновими правами фізичних осіб. Наприклад, справи про емансипацію, про надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя. Однак вони розглядаються суддею одноособово, хоча теж є досить складними і вимагають детального розгляду та вивчення для ухвалення законного та обґрунтованого рішення. У таких категоріях справ захищаються як майнові, так і немайнові особисті права особи»⁴³.

Серед науковців існують думки про залучення присяжних до розгляду справ позовного провадження. Наприклад, О.В. Колісник вказує, що «до таких справ необхідно зарахувати справи про позбавлення та поновлення батьківських прав, про відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав, про визначення чи зміну місця проживання дитини, спори

---

⁴³ Татулич І.Ю. Правовий статус присяжних у цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. № 12. 2019. С. 67-72.

щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї. Так, у разі позбавлення батьківських прав справа має велике значення як для дитини, так і для того з батьків, кого позбавляють цих прав, тому брати участь у прийнятті рішення мають не лише професійні судді, а й представники громадськості, щоб не суддя з усталеними стереотипами вирішував справу, а представники суспільства з високими моральними якостями, загостреним відчуттям справедливості»⁴⁴.

І.В. Осадчий обґрунтовуючи судову практику справ щодо визнання фізичної особи недієздатною та/або призначення недієздатній особі опікуна, а також усиновленням, вказує, що «судді вимушені констатувати недостатність дослідження обставин справи або ж відверто протиправні рішення суду присяжних у своїх окремих думках, інакше вплинути на результат розгляду справи не можуть (ч.3 ст. 35 Цивільного процесуального кодексу України). І доцільно вказує, що з моменту повномасштабного вторгнення, таких окремих думок у досліджуваних категоріях справ – сотні. Присяжні співчують чоловікам та дозволяють їм оформити опіку/усиновлення, ігноруючи обставини справи та враховуючи мобілізацію в країні. Це зокрема підтверджується судовою практикою розгляду справ що стосуються встановлення опіки з застосуванням суду присяжних»⁴⁵.

Присяжний під час винесення рішення по конкретній справі повинен бути незалежним від зовнішнього втручання, тиску або впливу на нього. Втручання в діяльність присяжного щодо здійснення правосуддя є неправомірним і тягне за собою відповідальність, установлену законом. Він не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті кримінальних проваджень, які він розглядає у складі суду присяжних. Присяжний має звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як присяжного щодо здійснення правосуддя до правоохоронних органів.

При винесенні вироку відповідно до кримінально процесуального законодавства судді і двоє присяжних виходять до спеціально відведеної та обладнаної для ухвалення судових рішень нарадчої кімнати. В такий спосіб гарантується принцип судді та присяжним неупередженості винесення рішення та можливість обговорення в спокійній обстановці та винесення колективного рішення. На відміну від кримінально процесуального законодавства водночас цивільним процесуальним законодавством цей порядок прямо не врегульований. Як зазначає В. Смірнова «не викликає сумнівів, що на професійного суддю покладається обов'язок із з'ясування думок присяжних щодо вирішуваних питань, обговорення обставин справи та вироблення єдиного колегіального судового рішення. Відповідно до ч. 1 ст. 35 ЦПК України питання, що виникають під час колегіального розгляду справи судом, вирішуються більшістю голосів суддів, а головуючий голосує останнім. Із норми цієї статті випливає, що головуючий з'ясовує думки присяжних щодо питань, які вирішуються в межах судового розгляду, а після цього висловлює власну позицію. Водночас на

---

⁴⁴ Клісник О.В. Непрофесійний елемент складу суду у цивільному судочинстві у контексті європейського досвіду. *Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 15. 2008. С. 136-144.*

⁴⁵ Осадчий І.В. Проблематика розгляду цивільних справ за участю присяжних в Україні. *Juris Europensis Scientia*. Випуск 4. 2025. С. 16-20.

практиці трапляється, що склад суду не може дійти згоди щодо рішення, яке варто ухвалити за результатами судового розгляду. Згідно з ч. 3 ст. 36 Цивільного процесуального кодексу України суддя, не згодний із рішенням, може письмово викласти власну окрему думку. З огляду на те, що присяжний під час виконання покладених на нього обов'язків користується усіма правами судді, право викладення окремої думки поширюється і на присяжних. Отже, присяжний, не згодний із рішенням у справі, до розгляду якої він залучений, може викласти окрему думку, про яку будуть повідомлені учасники справи і яка буде відкрита для ознайомлення»⁴⁶.

Відповідно до кримінального законодавства передбачається кваліфікований склад кримінального правопорушення розголошення таємниці усиновлення вчинений службовою особою. Такими особами можуть бути особи, які приймають рішення про усиновлення (удочеріння), працюють в закладах, де перебувають діти, які можуть бути усиновлені, медичні працівники, які надають медичну допомогу таким особам, органи опіки і піклування, місцеві органи тощо. Крім того, особливо звернути увагу на присяжних, які теж входять числа службових осіб, яким стало відомо про факт усиновлення із виконання своїх обов'язків. Присяжні беруть участь у розгляді справ про усиновлення, оскільки це одна з категорій цивільних справ, де вони залучаються для здійснення правосуддя, працюючи спільно з професійним суддею. Отже, присяжні виступають службовими особами, яким факт усиновлення став відомим внаслідок виконання своїх обов'язків, що в свою чергу зобов'язує їх зберігати таємницю усиновлення і тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 168 КК України.

Отже, статус присяжного є спеціальним правовим статусом, який надає особі можливість безпосередньо брати участь у здійсненні правосуддя. У межах дослідження правового статусу присяжного особливої уваги потребує визначення його часових меж, зокрема встановлення моменту набуття цього статусу, з якого особа стає носієм передбачених законом прав, обов'язків і юридичної відповідальності, а також моменту припинення повноважень присяжного.

Відповідно до законодавства України присяжний наділений певними гарантіями та правами під час судового провадження, однак їх обсяг не можна визнати достатнім. Виконуючи свої функції, присяжний зобов'язаний керуватися принципами ухвалення справедливого рішення з неухильним дотриманням засад і правил судочинства. Його поведінка має відповідати вимогам моралі та етики, ґрунтуватися на повазі й гуманному ставленні до учасників процесу. Саме належна поведінка присяжного та його відповідальна участь у судовому розгляді свідчать про спроможність ухвалення справедливого рішення, що, у свою чергу, сприяє зростанню довіри суспільства до правосуддя та формуванню впевненості в чесності й непідкупності судової влади.

---

⁴⁶ Смірнова В. Окрема думка присяжних під час розгляду справ окремого провадження. *Підприємство, господарство і право*. № 10. 2020. С. 314–318.

ВИСНОВКИ

Отже, на підставі проведеного історичного та порівняльного аналізу інституту присяжних необхідно зазначити, що він має давню історію та пройшов шлях еволюції та окреслює важливу форму участі народу у здійсненні правосуддя, а також необхідним гарантом забезпечення контролю за судовою гілкою влади. Генезу інституту присяжних можна простежити в різних правових системах, починаючи від античного права, в якому вирішувались спори усім народом до класичних правових систем – англосаксонської та континентальної моделей. В усі періоди існуванні суду присяжних прослідковувались відмінності у відборі присяжних, організації суду, прийняття рішення, але об'єднуючим фактором для цього інституту була необхідність забезпечення принципів народовладдя, верховенства права, неупередженість судового вирішення справи, публічність процесу та особливо показати довіру суспільства до прийнятих рішень.

Проведений компаративістський аналіз основних двох світових правових моделей на прикладі інституту присяжних, а саме англо-американської (класичної) та континентальної (європейської). Перша модель, яка запроваджена в США, Великобританії заснована на принципі чіткого розмежування прав та обов'язків між професійним суддею та судом присяжних. Основне завдання присяжних оцінити всі докази та винести рішення щодо винуватості чи невинуватості підсудного (вердикт). На відміну від професійного судді, обов'язком якого є призначення певного виду та розміру покарання. Друга модель континентального права передбачає спільне вирішення усіх питань справи професійними суддями та представниками народу (шефенами), що зумовлює інший характер участі громадян у здійсненні правосуддя.

Генеза інституту присяжних в Україні пов'язана із набуттям незалежності України, коли відбулося відновлення цього інституту на якісно нових засадах, що передбачено в Конституції України 1996 року. Сучасна українська модель суду присяжних сформувалася під впливом континентальної правової традиції та має обмежений характер порівняно з класичними англо-американськими зразками. Водночас вона відображає прагнення держави поєднати історичний досвід, європейські стандарти правосуддя та національні особливості правової системи.

Принципи належного добору присяжних гарантують ефективність функціонування інституту присяжних, оскільки така процедура безпосередньо побудована на прозорості, випадковості, рівності та неупередженості формування списків присяжних. Тому недотримання законодавчих засад формування списку присяжних призводить до формалізації участі громадян у судочинстві, що в свою чергу підриває довіру до судової влади. Тому особливою нагальністю набуває питання вдосконалення механізмів добору присяжних, підвищення рівня їх правової обізнаності, а також запровадження ефективних гарантій належного виконання покладених на них обов'язків.

Дослідження процесуального статусу та ролі присяжних у здійсненні судочинства дозволяє зробити висновок, що присяжний наділений особливими правами а обов'язками, що формує його як самостійного суб'єкта судового процесу. Слід вважати, що такого процесуального статусу присяжний повинен набувати з моменту прийняття присяги. Участь присяжних у судовому розгляді

сприяє підвищенню законності судових рішень, що впливає на контроль за діяльністю суду та викликає довіру суспільства до судової гілки влади.

Сучасний стан правового забезпечення та регулювання інституту присяжних в Україні потребує подальшого удосконалення законодавчої бази з формування та діяльності присяжних з урахування історичного досвіду, зарубіжних практик та стандартів Європейського суду з прав людини, що сприятиме підвищенню ефективності судочинства та зміцненню довіри суспільства до судової влади в Україні.

АНОТАЦІЯ

У дослідженні проаналізовано правове регулювання інституту присяжних в Україні, як гарантія забезпечення конституційного принципу участі народу у здійсненні правосуддя та реалізації права на справедливий суд. Проаналізовано історико-правові передумови становлення інституту присяжних, а також здійснено порівняльно-правовий аналіз основних моделей суду присяжних, що склалися в англо-американській та континентальній правових системах. На підставі порівняльного методу обґрунтовано, що сучасна модель суду присяжних зазнала впливу континентальної правової системи.

Особливого значення при дослідженні звернуто увагу на важливості дотримання принципів належного добору присяжних, що виступає гарантом забезпечення ефективного функціонування суду присяжних. Зосереджено увагу на значенні принципів рівності, випадковості, публічності та прозорості формування списків присяжних, а також їх вплив на довіру суспільства до судової влади. Детально проаналізовано процесуальний статус присяжних, акцентовано на важливості моменту його набуття, обсягу процесуальних прав і обов'язків, а також участь присяжних у забезпеченні прийняття законного рішення та здійснення контролю за судовою гілкою влади.

Зроблено висновок, що на сьогодні хоча законодавчо і закріплено суд присяжних в Україні, але залишається низка проблем його практичного функціонування, обмежена сфера застосування, недосконалість процедур добору та залучення присяжних, а також інколи формальна участь присяжних у суді. Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання інституту присяжних з урахуванням історичного досвіду, зарубіжних моделей і стандартів Європейського суду з прав людини.

Література

1. Андрусенко С. В. Проблемні питання створення та функціонування суду присяжних в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 4. С. 289–296.
2. Бурий А., Таратула Р., Тополевський Р. Міжнародний досвід діяльності інститутів мирового судді, суду присяжних, народних засідателів та пропозиції щодо можливостей його застосування в Україні. Львів: «Право і демократія», 2009. С. 10-11.
3. Волоско І.Р. Процесуальний статус присяжного у кримінальному провадженні України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. № 7. 2016. С. 201-207

4. Городовенко В. В. Принципи судової влади : монографія. Харків : Право, 2012. С. 239. 447 с.

5. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) (укр/рос). (2006). Офіційний Вебпортал Парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172 (Дата звернення 08.01.2026)

6. Долинська Т.С. Особливості функціонування інституту присяжних в Україні та країнах Європи. *Актуальні проблеми судового права* : матеріали Х міжнар. наук.-практ. конф. (25 квіт. 2025 р.) ГО «Стале правосуддя». Харків : Право, 2025. С. 29-31.

7. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (Дата звернення 09.01.2026)

8. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (Дата звернення 02.01.2026)

9. Інститут присяжних: міжнародний досвід: інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29341.pdf> (Дата звернення 04.01.2026)

10. Колісник О.В. Непрофесійний елемент складу суду у цивільному судочинстві у контексті європейського досвіду. *Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 15. 2008. С. 136-144.*

11. Колох В.В. Інститут суду присяжних в Україні в контексті зарубіжного досвіду. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Випуск 131. С. 68–78.

12. Конституція Сполучених Штатів Америки від 07.09.1787. URL: <http://constitutionus.com/> (Дата звернення 02.01.2026)

13. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 02.01.2026)

14. Котляр Д.О., Кузнецова Л.В. Зарубіжний досвід формування суду присяжних (на прикладі США, Англії, Франції та Німеччини). *Юридичний науковий електронний журнал. № 9. 2024. С. 376-378.*

15. Кримінальний процесуальний кодекс від 13 квітня 2012 року № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (Дата звернення 05.01.2026)

16. Маланюк А. Право присяжного на участь у вирішенні правових питань у кримінальному провадженні *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (12–13 лютого 2015 р.): у 2 ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. С. 233-236.

17. Нешик Т.С. Вердикт присяжних у кримінальному процесі. Дис. канд. юр. наук. За спец. 12.00.09. К., 2014. С. 102-103.

18. Онуфрієв В.М. Адміністративно-правовий статус присяжного в суді: теоретичні питання та практика реалізації. Дисертація на здобуття ступеня кандидата юридичних наук. Запоріжжя. 2021. С. 50-53.

19. Онуфрієв В.М. Присяжні як суб'єкти декларування за антикорупційним законодавством. *The scientific heritage No 70*. 2021. С. 47-51.

20. ¹Осадчий І.В. Проблематика розгляду цивільних справ за участю присяжних в Україні. *Juris Europensis Scientia*. Випуск 4. 2025. С. 16-20.

21. Приймаченко Д.В., Маслова А.Б., Новицька Н.Б. Інститут присяжних як форма опосередкованого громадського контролю за діяльністю суддів. *Право і суспільство*. № 2. Т. 2. 2023. С. 22-28.

22. Проект Закону про суд присяжних 3843 від 14.07.2020 https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69465 (Дата звернення 07.01.2026)

23. Русанова І.О. Становлення суду присяжних в Україні: деякі міркування. *Право України*. 1999. № 7. С.71-73.

24. Смірнова В. Окрема думка присяжних під час розгляду справ окремого провадження. *Підприємництво, господарство і право*. № 10. 2020. С. 314-318.

25. Смірнова В. Порівняльний аналіз суду присяжних у цивільному процесі України, Європи та США. *Knowledge, Education, Law, Management* 2020 № 3 (31), vol. 2. 2020. С. 170-174.

26. Смірнова В.В. Правовий статус присяжних у цивільному судочинстві України. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 2 С. 17-21

27. Смірнова В.В. Щодо моменту набуття особою правового статусу присяжного. Сучасне правотворення: питання теорії та практики : міжнародна науково-практична конференція, м. Дніпро, 5-6 червня 2020 року. Дніпро : Громадська організація «Правовий світ», 2020. С. 1-8

28. Татулич І.Ю. Правовий статус присяжних у цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. № 12. 2019. С. 67-72.

29. Глумачний словник української мови <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%B6%D1%83%D1%80%D1%96>

30. Турман Н.О. Специфіка здійснення судового розгляду за участю присяжних. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип.73. С. 426-431.

31. Шувальська Л.Р. Особливості правового статусу присяжного як суб'єкта кримінального судочинства України. *Наше право*. 2015. № 6. С. 162-169.

32. Яцик Т.П., Шкелебей В.А. Суд присяжних у кримінальному провадженні як форма безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя. *Право та державне управління*. № 3. 2020. С. 70-74.

Information about the author:

Yushchyk Olena Ivanivna,

Associate Professor at the Department of Criminal Law,
Faculty of Law Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2, Kotsiubynskoho St., Chernivtsi, 58012, Ukraine